

Fjala e kryetarit të Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës, akad. Hivzi Islami, në ceremoninë e shënimit të 40-vjetorit të themelimit të saj, 18 dhjetor 2015

Jemi tubuar sot për të shënuar 40-vjetorin e themelimit të Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës, një jubile që e konsiderojmë të rëndësishëm për jetën tonë shkencore, kulturore dhe kombëtare. Kjo Akademi u themelua në vitin 1975 si nevojë e pashtyeshme e kohës dhe në rrethana jo edhe aq të lehta kulturore, shoqërore dhe politike në Kosovë dhe rreth saj. Të gjitha njësitë federale të ish-shtetit tashmë i kishin themeluar akademitë e shkencave dhe të arteve, sikurse dhe të gjitha vendet e rajonit. Pas zhvillimit të hovshëm të arsimit dhe veçanërisht pas themelimit të Universitetit të Prishtinës në fillim të viteve të 70-ta nevoja për dije, shkencë, kulturë dhe emancipim shoqëror gjithnjë rritej. Themelimi i një institucioni të shkencës dhe të artit me emrin Akademi u bë i domosdoshëm dhe për ruajtjen dhe afirmimin e identitetit politik, kulturor dhe kombëtar të Kosovës. Mbi bazë të ligjit përkatës të Kuvendit të Kosovës, ky institucion së pari u themelua si Shoqatë e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës dhe pastaj me ligjin tjetër të këtij Kuvendi në vitin 1978 u shndërrua në Akademi. Në këtë themelatë do të nxitej, zhvillohej dhe planifikohej puna kërkimore-shkencore dhe artistike, do të mbrohej dhe avancohej mendimi shkencor dhe e vërteta shkencore.

ASHAK u themelua sipas modelit të akademive të atëhershme, që ishte më afër strukturave perëndimore të akademive, pa monopolizim të jetës shkencore dhe artistike, çfarë e kishin akademitë e tipit lindor-sovjetik. Ajo kishte rolin e bashkërendimit të punës me Universitetin e Prishtinës dhe institucionet e tjera të shkencës dhe të artit në Kosovë.

Akademia në fillim kishte tri Seksione (të Gjuhësisë, të Letërsisë dhe të Arteve, të Shkencave Shoqërore dhe të Shkencave të Natyrës), ndërsa më vonë si seksion në vete u themelua Seksioni i Arteve. Akademia sot i ka këto 4 seksione, një Qendër Leksikografiko-Enciklopedike, ka shumë trupa, këshilla, grupe e komisione profesionale dhe boton 4 revista. Parashihej të themeloheshin disa institute shkencore-hulumtuese, por për shkak të ndërhyrjeve politike dhe tendencave të reduktimit të Akademisë, kjo nuk ndodhi. As me ligjin e vitit 2004, kur pushtetin e kishte UNMIK-u, Akademia nuk iu mundësua të kishte institute shkencore-hulumtuese.

Dyzet vjet histori të këtij institucioni mund të mos duken shumë në jetën e akademive me traditë të gjatë, por për ne janë si katër shekuj, të përshkuar me shumë specifika, ngritje dhe rënie si rezultat i zhvillimeve të gjera politike dhe shoqërore në Kosovë dhe në ish-shtetit. Kthesat e mëdha shoqërore, trysnitë, urrejtjet dhe represioni, deri te përpjekja për zhbërje biologjike, turbulencat që shembën shoqërinë kosovare dhe që më në fund sollën çlirimin dhe pavarësinë e shtetit më të ri në Europë, janë ngjeshur e pasqyruar në ecjen tonë, në rrugën e mundimshme për të arritur këtu ku jemi. Kjo shoqëri u përball me sprovat më të egra të ekzistencës, me të ligat e një sistemi çnjerëzor, kapërceu një luftë çlirimtare, me sakrificat më sublime dhe u rilind për të dëshmuar se ishte në rrugë të drejtë. Fatin e këtij rrugëtimi e pati dhe Akademia jonë, sfidat e së cilës ishin dhe mbeten të mëdha në misionin dhe destinimin për të cilët është themeluar.

Që nga fillimi i vitit 1989 të gjitha institucionet shkencore, kulturore, politike dhe konstitucionale të Kosovës, përfshirë Akademinë, do të ballafaqohen me vështirësi të mëdha deri në mbylljen me dhunë të tyre nga ana e organeve shtetërore të Serbisë. Në muajin nëntor të vitit 1990 Akademia iu ndërpre financimi nga buxheti i Kosovës,

ndërsa në vitin 1992 me kërkesën e Akademisë Serbe të Shkencave dhe të Arteve (SANU) dhe pastaj me ligjin që e miratoi Parlamenti i Serbisë, ASHAK u mbyll, me ç'rast u përvetësua objekti, biblioteka, arkivi dhe pasuria tjetër. Në ato rrethana Akademia që e detyruar të veprojë në një shtëpi private, sikurse të gjitha shkollat e mesme dhe fakultetet (me 450.000 nxënës dhe studentë) që punuan në rreth 3.000 hapësira si shtëpi-shkolla brenda një sistemi të tërë paralel, më të madhin që ka njohur historia e rezistencave civile në Europë. Rinia, arsimtarët, profesorët, akademikët, intelektualët, shkrimtarët, gazetarët, punëtorët dhe pastaj e tërë popullata shqiptare e kundërshtuan këtë gjendje përmes formave të ndryshme të karakterit paqësor.

Ne edhe sot përballemi me mohimin shkurtpamës, me ringjalljen e memorandumëve që kërkonin zhdukjen tonë. Shembulli i propagandës irracionale serbo-ruse kundër anëtarësimit të Kosovës në UNESCO e dëshmoi edhe një herë këtë. Por ne jetojmë në kohën kur preokupimet e civilizimit bashkëkohor janë më të mëdha se shpirtvogëlsia urrejtëse, me dilema e brenga të shumta për të tashmen dhe të ardhmen e njerëzimit.

Duket se civilizimi është në krizë, me shumë divergjenca dhe përplasje. Popullsia me rritjen dhe përbërjen e saj, industrializimi i hovshëm, urbanizimi intensiv dhe i pakontrolluar, problemet e ushqimit, të energjisë, të resurseve natyrore, papunësia, ndotja e mjedisit, ngrohja globale, terrorizmi, migrimet dhe kriza e refugjatëve bashkë me zhvillimet e vullshme teknologjike, ekonomike dhe shoqërore rreth nesh dhe në botë, me presionet e proceseve të globalizimit kërkojnë angazhim dhe mobilizim pa vonesë të potencialeve shkencore e krijuese. Roli i Akademisë mbetet i qartë dhe i pandryshueshëm para këtyre sprovave, por edhe para problemeve dhe zhvillimit të përgjithshëm shoqëror të vendit tonë ku ato ndjehen sot dhe do të reflektohen nesër.

Në këtë fazë të ndërlikuar dhe të rëndë të transicionit, në të cilën gjendemi, pritjet e opinionit të gjerë nga Akademia ndonjëherë janë më të mëdha se mundësitë dhe detyrat e saj. Duke mos e kuptuar këtë fakt, jo rrallë na kërkohet të luajmë rolin e analistit apo opinionistit të mediave, me prononcime *ad hoc* për çështje të ndryshme të zhvillimeve aktuale politike e shoqërore, të arbitrit për eliminimin e defekteve të funksionimit të institucioneve demokratike dhe të sundimit të ligjit. Akademia në asnjë rast nuk mund të involvohet në diskutimet e politikës së ditës. Duke mbledhur rreth vetes shkencëtarët, ekspertët dhe elitën e krijimtarisë artistike, dijen dhe vizionin e tyre ajo mund t'i vërë në dispozicion të zhvillimit të mendimit kritik shkencor dhe artistik dhe të ofrojë zgjidhje për shumë çështje madhore të shoqërisë, por vetëm mbi bazë të argumenteve shkencore dhe jashtë ritmeve të ndodhive ditore.

Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës nuk do ta ndjekë kurrë modelin e Akademisë Serbe, e cila me veprimet e saj i shkaktoi tragjedi të mëdha miliona njerëzve. Roli i saj la një njollë të errët, të pashlyeshme në historinë e këtij institucioni, por edhe të shoqërisë serbe, i paparë në akademizmin botëror gati 400 vjeçar.

Akademia i priu zhvillimeve kyçe të Kosovës, që cilësohen kthesa historike të saj: nga Kuvendi i kësaj Akademie ka dalë Deklarata mbi çështjet kushtetuese e dt. 14 qershor 1990 që menjëherë u përligj me dokumente të rëndësishme për të ardhmen e Kosovës, çfarë janë Deklarata Kushtetuese e 2 Korrikut 1990, që u hartua nga akademikët, dhe aktet e tjera konstitucionale-politike. Pas luftës Akademia me vetëiniciativë ka pasur shumë prononcime publike dhe ka botuar një varg studimesh dhe librash shkencorë për statusin e Kosovës, për bisedat e Vjenës 2005-2007, për Veriun e vendit, për Kushtetutën, për Luginën e Preshevës, për Planin e Ahtisarit, për decentralizimin dhe rikomponimin territorial të Kosovës, për trashëgiminë kulturore, për

regjistrimin e popullsisë, pastaj ka dhënë kontributin e saj për hyrjen e Kosovës në UNESCO, duke i ofruar argumentimin shkencor drejtuesve të organizatës dhe të gjitha delegacioneve të saj, sikundër që iu kundërpërgjigj propagandës agresive të Akademisë Serbe për të penguar Kosovën në këtë organizatë, duke i njoftuar të gjitha akademitë e botës për rolin keqbërës të këtij institucioni, përfshirë shkatërrimin e trashëgimisë kulturore të popujve të tjerë. Të gjitha këto Akademia i ka bërë me argumente shkencore dhe me kohë, nga viti 2000 deri më sot. Botimet dhe prononcimet janë në dispozicion të institucioneve dhe të opinionit publik.

Paralelisht me këto Akademia zhvilloi një bashkëpunim të dendur ndërkombëtar jo vetëm në kuadër të asociacionit të akademive europiane (All European Academies, ALLEA) dhe Panelit Ndërkombëtar të Akademive (IAP), por edhe në kontakte të drejtpërdrejta me akademitë e rajonit dhe të Europës, me mjaft probleme në lëvizjen e lirë të akademikëve, sikurse të gjithë qytetarëve të Kosovës. Njëkohësisht, Akademia zhvilloi një bashkëpunim të gjerë me të gjitha institucionet e vendit dhe me Akademinë e Shkencave të Shqipërisë në veçanti.

Me mundësitë ekzistuese financiare dhe të kuadrove, për këto 40 vjet Akademia realizoi shumë projekte shkencore dhe artistike, botoi qindra vepra nga fusha të ndryshme të shkencave dhe të arteve, organizoi tubime shkencore, konsulta, ekspozita, koncerte etj. Me vëllimin prej 0.7% të BVP (hapësira evropiane shkon drejt 3%-shit) sa ndahen për shkencë dhe hulumtime në gjithë Kosovën, është e vështirë të synohet një shoqëri e dijes dhe e zhvillimit. Edhe në një mjedis të ngarkuar me probleme ekonomike, sociale dhe politike, çfarë është Kosova, duhet të gjenden rrugë përmirësimesh për investime në këtë sferë, në mënyrë që t'i afrohem më shpejt rrejtit efektiv dhe dinamik hulumtues evropian dhe procesit të njohur "Research and Development" ("Hulumtim dhe zhvillim").

Përvjetori që po shënojmë është dhe një rast ta kujtojmë jo vetëm rrugëtimin e këtij institucioni, të arriturat dhe sukseset, por edhe humbjet. Që nga themelimi në humbëm 28 anëtarë që lanë një kontribut të vlefshëm në shkencë dhe në art; vetëm në këtë vit humbëm pesë anëtarë të çmuar, midis tyre dhe nënkryetarin tonë. Humbjet në njerëz na kanë ndjekur hap pas hapi vitet e fundit. Por jeta dhe puna vazhdojnë tutje. Preokupimet mbeten ato të ruajtjes së parimeve dhe misionit që kësaj Akademie ia ka besuar shoqëria. Është gjithashtu rasti të men- dojmë për iniciativat dhe programet e reja sipas nevojave dhe prioriteteve të zhvillimit shkencor e social dhe rrjedhimisht të afirmimit të kësaj themelate më të lartë të shkencës dhe të artit para proceseve dhe sfidave shumëdimensionale akademike, shkencore dhe krijuese në planin kom- bëtar, evropian dhe botëror.

Orientimi në resurset dhe kuadrot e reja për punë shkencore hulumtuese dhe krijimtari artistike është joshës. Çdo katër vjet ne përtërijmë radhët me anëtarë të rinj duke zgjedhur më meritorët. Ligji për Akademinë që tashmë u miratua në Kuvendin e Republikës së Kosovës mundëson të zbrisim moshën e anëtarëve të rinj, me qëllim përtëritjen e kuadrit që vitet e fundit po imponohet me rezultate të rëndësishme nga fushat e ndryshme të shkencave dhe të arteve. Kjo garanton të ardhmen dhe perspektivën tonë.